

RAN na Zapadnom Balkanu**ZAKLJUČAK***RAN na Zapadnom Balkanu - Regionalni sastanak manjeg obima**16. jun 2022. godine, onlajn*

Onlajn radikalizacija i pristupi sprečavanju i suzbijanju nasilnog ekstremizma na Zapadnom Balkanu

Najvažniji ishodi

Tehnološki napredak je ekstremističkim organizacijama otvorio nove kanale za širenje poruka i pridobijanje podrške za svoje političke ciljeve. Ova tendencija se vidi i na Zapadnom Balkanu (ZB). Pored toga što su olakšale komunikaciju između pojedinaca, platforme društvenih mreža su takođe glasovima mržnje olakšale širenje ekstremističkih stavova. Ekstremističke organizacije su savladale upotrebu interneta za širenje svojih radikalnih ideologija i pronalaženje pristalica za svoje ciljeve ⁽¹⁾.

Ova mala stručna radionica RAN-a na ZB okupila je stručnjake i praktičare u oblasti sprečavanja i suzbijanja nasilnog ekstremizma (P/CVE) iz zemalja ZB i EU. To uključuje organizacije civilnog društva (OCD), omladinu i socijalne radnike, nastavnike i pedagoge, policajce, kao i stručnjake za medije i komunikaciju. Oni su razgovarali o izazovima i poukama u vezi sa razumevanjem i rešavanjem problema onlajn radikalizacije. Fokus sastanka bio je na razumevanju onlajn ekstremističkih narativa, aktera, kanala širenja i ranjivih grupa, i kako praktičari mogu da se bave onlajn radikalizacijom kroz digitalni i oflajn rad na sprečavanju i suzbijanju nasilnog ekstremizma. Neki od ključnih stavova sa sastanka navedeni su u nastavku.

- **Ekstremističke ideologije se ne ograničavaju na uticaj unutar državnih granica.** Onlajn ekstremistička propaganda, umesto toga, oslanja se na ZB na regionalne i (ponekad) međunarodne narative. Ona takođe iskorišćava regionalne veze zasnovane na određenoj mržnji, zaveri ili ekstremu, jeziku ili etničkom identitetu koje se protežu širom regiona. Pored toga, onlajn pristupi sprečavanju i suzbijanju nasilnog ekstremizma još uvek su u povelju u regionu i uglavnom se fokusiraju na alternativne narativne kampanje.
- **Zapadni Balkan je vrlo podložan širenju zavereničkih narativa, dezinformacija i lažnih vesti** u vezi sa pandemijom COVID-19 i nedavnom invazijom Rusije na Ukrajinu. Sve je veći strah da bi onlajn regrutovanje ekstremista krajnje desnice moglo dovesti do pridruživanja stranih boraca Rusiji u invaziji na Ukrajinu.
- **Region ZB još uvek trpi posledice nedavnih sukoba.** Onlajn narativi mržnje koje šire ekstremističke grupe jačaju etničke razlike i doprinose međuetničkoj polarizaciji. Oni jačaju društvene podele u ekonomskom i političkom smislu. Takođe, politička nestabilnost i tekuća polarizacija delom su nasleđe

⁽¹⁾ Dukić, S. (2021). *Online extremism in North Macedonia – Politics, ethnicities and religion*. Strong Cities Network, Institute for Strategic Dialogue.

prethodnih sukoba. Usled manjka načina za suočavanje sa prošlošću i pomirenje, onlajn prostor je postao poprište tekućih sukoba.

- **Sve je veća bezbednosna pretnja od porasta etnonacionalnog i krajnjeg desničarskog ekstremizma**, kao i od recipročne radikalizacije izazvane polarizacijom, istorijskim revizionizmom i političkim narativima. Razvija se ekstremističko okruženje, pa se veća pažnja mora posvetiti identifikovanju brojnih ekstremističkih narativa koji podstiču međunacionalno neprijateljstvo, mržnju i nasilje.
- Uz obilje **inostranih veb-sajtova** koji šire informacije na lokalnim jezicima i značajno povećavaju svoje onlajn prisustvo na ZB, **međunarodni ekstremistički influenseri** van regiona – kako islamisti tako i krajnji desničari – koriste internet da dopru do tamošnje publike. Ekstremistički narativi specifični za region, a koji iskorišćavaju istorijske nedaće, predstavljaju se kroz onlajn okruženje i na globalnom nivou.
- **Rod** je važan deo ekstremističkih narativa. Ekstremisti zloupotrebljavaju „tradicionalizam“ i „porodicu“ u onlajn prostoru ne samo za (manje-više) na mržnji zasnovanu stigmatizaciju i ugnjetavanje, već i za regrutovanje muškaraca i žena.

U ovom dokumentu predstavljamo glavni zaključke diskusije vođene na onlajn sastanku, kao i relevantne preporuke za uspešne onlajn inicijative u oblasti P/CVE.

Zaključci diskusije

Cilj radionice je bio da pomogne praktičarima da bolje razumeju ključna dešavanja i trendove u onlajn radikalizaciji i njene implikacije na rad na polju P/CVE. Radionica se fokusirala na narative, strategije regrutovanja i razlike unutar procesa radikalizacije zavisno od ideologija (nasilni desničarski ekstremizam i nasilni islamistički ekstremizam) i ciljnih grupa.

Uloga istorije i geopolitički kontekst onlajn ekstremizma na Zapadnom Balkanu

Onlajn ekstremizam na ZB je u velikoj meri povezan sa specifičnom demografijom i istorijom regiona. Ekstremističke ideologije se ne ograničavaju na uticaj unutar državnih granica. Umesto toga, onlajn poruke ekstremista sa ZB zavise od regionalnih etnonacionalističkih istorijskih mitova i demografije i njih eksploatišu. Ekstremističke ideologije koje prevladavaju na ZB imaju znatan broj onlajn sledbenika koji su limitirani političkim, jezičkim i etničkim granicama. Ovi regionalizovani ekstremistički narativi neraskidivo su povezani sa istorijom nasilja i postojanih međuetničkih sukoba u regionu. Pored toga, ovi narativi se eksploatišu i na međunarodnom nivou, a jedan od primera je slučaj Brentona Taranta, koji je izveo teroristički napad na muslimanske bogomolje u Krajstčercu na Novom Zelandu. Dok je uživo prenosio svoj napad, u pozadini se čula srpska nacionalistička pesma koja ima korene u jugoslovenskim ratovima i koja govori o istoriji kolonijalizacije Balkana i na njega odgovara. Pesma, prvobitno nazvana „[Radovane] Karadžiću [osuđeni počinilac zverstava], vodi Srbe svoje“, alternativnog naziva „Srbija jaka“ ili „Ukloni kebab“, sada je himna međunarodnih desničarskih ekstremističkih grupa. Desničarski ekstremisti u onlajn prostoru uhvatili su se za ideju da je Balkan *Antemurale Christianitatis* (region koji brani hrišćanske granice). Internacionalizacija desničarskog ekstremizma nije pre svega stvar fizičke interakcije, već se javlja onlajn i ZB je inspiracija za mnoge ekstremiste.

Eksplicitno ekstremistički i mržnjom ispunjeni islamistički sadržaji takođe su prisutni i šire se kroz različite grupe. Islamistički ekstremistički narativi takođe ciljaju stanovništvo ZB. IslamHouse, istaknuti veb-sajt sa sedištem u Zalivu na kome se objavljuju sadržaji brojnih islamističkih ekstremističkih sveštenika, objavljuje sadržaje na jezicima ZB. Na mejnstrim društvenim mrežama, većina onlajn sadržaja islamističkih grupa i influensera sa ZB je nenasilna, ali čak i kada ekstremistička ideologija direktno ne promovise terorizam i nasilje, ona može stvoriti opasne podele u društvu koje sistematski potkopavaju demokratske vrednosti i institucije. Ova retorika predstavlja posebnu pretnju decenijskim nastojanjima da se na ZB postigne stabilan mir i rodna ravnopravnost. Ovaj suptilniji tip radikalizacije spreman je da proizvede značajne dugoročne društvene, političke i bezbednosne izazove.

Akteri desničarskog ekstremizma eksploatišu pandemiju i rat u Ukrajini

Kao i drugde u svetu, terorističke i nasilne ekstremističke grupe uspešno eksploatišu ranjivost društvenih mreža na ZB za manipulisanje ljudima i širenje teorija zavere. Ovi trendovi su dodatno pogoršani pandemijom COVID-19 i ruskom invazijom na Ukrajinu. Čak i pre pandemije došlo je do normalizovanja ekstremističkog diskursa na ZB i širenja ekstremističkih narativa na mejnstrim društvenim mrežama (npr. „trolovanje“ u odeljcima za komentare na sadržaje informativnih medija na Fejsbuku, Jutjubu, Tviteru, Instagramu, TikToku). Iako su ovi narativi pristupačniji mladima, izgleda da su postali još privlačniji kada je počela pandemija kovid-19. Potencijalno su štetniji jer je „beskrajni“ internet prostor važan izvor informisanja i kognitivnog formiranja novih generacija. Ako se ništa ne uradi u smislu efikasne kontrole sadržaja, građenja kontranarativa i sprečavanja radikalizacije, ovo može predstavljati veliku opasnost za nestabilni mir na ZB.

Onlajn desničarske ekstremističke grupe koriste globalne teme i iskorišćavaju regionalne i lokalne nedaće da regrutuju više sledbenika. Mnoge od ovih globalnih tema odražavaju osećanja međunarodnih desničarskih grupa i stoga promovišu narative antiglobalizacije ili slave jačanje „populizma“ na Zapadu. Na primer, teorije zavere o vakcini i pandemiji, antirodni/antifeministički diskurs, antiimigraciona retorika i podrška invaziji Rusije na Ukrajinu vrlo često se javljaju u onlajn sadržajima ekstremnih desničarskih grupa na ZB ⁽²⁾. Ove teme se eksploatišu za jačanje osećanja protiv državnog sistema, a u nekim slučajevima i da podignu vrednost koju sledbenici pridaju „borbi“ globalnog i nacionalnog. Ukratko, ugrožena je demokratija, odnosno težnja ka demokratskim vrednostima. Aktuelna invazija na Ukrajinu prikazuje se kao krajnja bitka za vlasništvo nad globalnim poretom — demokratski globalizam protiv totalitarnog (verskog) nacionalizma. Onlajn desničarske grupe veoma su brzo proširile uticaj tokom pandemije i invazije na Ukrajinu. Neke su čak bile presudne za pripremu terena za formiranje nove generacije političara na ZB. Sada postoji rizik da mlađa generacija konzervativnih političara na ZB sledi diskurs antiglobalizma i etnonacionalizma.

Uvođenje ekstremističkih narativa u glavne tokove kroz društvene mreže i humanitarni rad

ZB karakteriše „klima“ široko rasprostranjenog društveno-ekonomskog siromaštva, elite koja manipuliše kolektivnim traumama radi promovisanja „drugosti“ (tj. dehumanizacije/devalvacije drugih grupa) i defetizma građana izazvanog osećajem večite društvene nepravde. U kombinaciji sa opštim nepoverenjem u institucije i vladavinu prava, ovo je stvorilo plodno tlo za bujanje različitih ekstremističkih grupa na internetu. Koristeći strukturne i finansijske slabosti države i lokalnih zajednica, ove grupe se predstavljaju kao „humanitarne“. Ova agenda se koristi za privlačenje većeg broja članova, posebno mladih, i za normalizaciju aktivnosti — van humanitarnog rada — u lokalnim zajednicama i šire.

Desničarske grupe svoj imidž grade na toksičnoj muškosti i izgledu „opasnih momaka“ koji sebe vide kao prvake u doba individualne ili kolektivne nesreće i eksploatišu ranjivost ljudi kojima je potrebna pomoć. S druge strane, onlajn islamističke grupe svoje prisustvo grade na mikroupravljanju svakodnevnim životom, uključujući stil života, religiju, posao i bračne odnose, tako što ženama uvek dodeljuju tradicionalne uloge. I jedni i drugi često nabavljaju lanč-pakete i humanitarnu pomoć onima kojima je potrebna. Tako se onlajn akcije svih ekstremističkih grupa koje se odnose na fizičke akcije najbolje objašnjavaju kao „od ‘naroda’ za ‘narod’“. Empatija koju pokazuju vođena je interesom, ali se oseća isključivo prema članovima svoje grupe. Pokušali su da se prikažu kao legitimna kulturna odnosno obrazovna udruženja ili društvene organizacije i da objave na društvenim mrežama o svom „humanitarnom radu“ ili verskim nacionalnim aktivnostima (npr. zaštita članova grupe, bogomolja itd.) koriste za privlačenje sledbenika u onlajn prostorima.

Ekstremističke grupe imaju potencijal da se prilagode raznim situacijama ne bi li privukle više sledbenika i promovisale agendu koja može dovesti do radikalizacije u onlajn prostoru. Takođe, islamističke grupe su počele da koriste jezik koji ne poziva na nasilje, pa se njihov sadržaj najčešće ne doživljava kao bezbednosna pretnja. Međutim, one i dalje predstavljaju rizik jer aktuelna društvena i politička pitanja komentarišu kruto i konzervativno, a to zahteva dodatnu obuku zainteresovanih strana kako bi prepoznale promenljivo lice nenasilnih ekstremističkih narativa. Veoma često su na udaru etničke i rodne manjine, a ekstremistički onlajn uticaj kroz dehumanizaciju — promovisanje „drugosti“ — stvara okruženje u kojem upotreba nasilja postaje prihvatljiva.

(2) Veljan, N., & Čehajić Čampara, M. (2021). *Gender ideologies: How extremists exploit battles over women's rights and drive reciprocal radicalization*. Atlantic Initiative. <https://atlanticinitiative.org/gender-ideologies-how-extremists-exploit-battles-over-womens-rights-and-drive-reciprocal-radicalization/>

Kontranarativi ne postoje ili su marginalni i obično imaju slab domet koji ne cilja konkretno pojedince koji su u opasnosti od radikalizacije, već uglavnom širu javnost.

Važnost obrazovanja i medijske pismenosti za stvaranje otpornosti

ZB je veoma podložan dezinformisanju, a to zbog niske stope medijske pismenosti utiče na radikalizaciju. Institut za otvoreno društvo iz Sofije stavio je zemlje ZB na dno rang-liste prema indeksu medijske pismenosti 2021. godine i naveo da su niski kapaciteti za rešavanje problema dezinformisanja rezultat „slabog učinka u oblasti slobode medija i obrazovanja“⁽³⁾. Deo problema jeste to što značajan broj medijskih kanala ne pruža transparentne informacije o tome u čijem su vlasništvu. Većina lažnih ili obmanjujućih medijskih sadržaja je političke prirode i služi da omogući radikalizaciju. Dezinformativne kampanje se često sprovode regionalno i recipročno, podstičući nacionalizam i polarizaciju među susednim zemljama. Medijska pismenost svih generacija na ZB je na kritično niskom nivou. Nedostatak kritičke procene onlajn sadržaja i nemogućnost kritičkog razmišljanja o identitetu, religiji, rodu, istoriji i politici u onlajn prostoru u srži su podložnosti onlajn radikalizaciji⁽⁴⁾. Roditelji i školski programi ne mogu da isprate trendove na internetu ili njihov uticaj na kognitivni, emocionalni i bihevioralni razvoj mladih. Transgeneracijski efekti se generalno potcenjuju, naročito kada se uzme u obzir onlajn uticaj na razvoj mladih⁽⁵⁾.

Jedan od najrazornijih ishoda nedavnih sukoba na ZB je institucionalizacija etničkih podela u obrazovnom sistemu. Postkonfliktno i posttotalitarno okruženje mladih generacija na ZB znači da odrastaju u etničkoj izolaciji, da preovlađuju kolektivne traume i da doživljavaju stanje „ekstremizma kao normalno“ u svakodnevnom životu, posebno u onlajn prostoru. Kao takve, ove generacije su podložnije radikalizaciji. Obrazovne sisteme širom ZB i dalje karakterišu zastarele nastavne metode i tehnike koje se zasnivaju na predavanjima *ex cathedra*, u čijem je centru nastavnik i koja favorizuju memorisanje činjenica, što dovodi do nedostatka kritičkih i analitičkih veština. Nekoliko autora je ukazalo na to da ovi nedostaci obrazovnog sistema doprinose otuđenju i radikalizaciji mladih i čine ih prijemčivijim i podložnijim štetnim (onlajn) porukama⁽⁶⁾. S obzirom na to da su mladi provodili više vremena na internetu tokom karantina zbog COVID-19, ne iznenađuje da su se u tom periodu po društvenim mrežama širile pogrešne informacije, teorije zavere i dezinformacije.

Preporuke

Na ovoj radionici su identifikovani neki nedostaci u radu praktičara sa ZB na prevenciji onlajn radikalizacije. Prvo, fokus na prevenciji je veoma slab i većina aktivnosti se svodi na reakcije institucija (jurenje za događajima), a i svest praktičara o (nasilnom) desničarskom ekstremizmu je na vrlo niskom nivou. U nastavku su ponuđene neke preporuke o kojima se razgovaralo tokom sastanka.

1) Regionalna i međunarodna saradnja i komunikacija

Onlajn radikalizacija nije pretnja sa kojom se države mogu suočavati samo na nacionalnom nivou — njena transnacionalna priroda naglašava potrebu za širom strategijom koja će uključiti EU i ZB. Postoji potreba da se kreiraju regionalni i međunarodni okviri i ojača saradnja praktičara, eksperata, institucija i kreatora politike kako bi se smanjio jaz između onlajn aktivnosti EU i ZB na polju P/CVE.

2) „Pristup celog društva“ i nacionalna saradnja između vladinih institucija i OCD

⁽³⁾ Indeks medijske pismenosti je proizvod Inicijative evropskih politika Instituta za otvoreno društvo iz Sofije. Vidi: <https://osis.bq/?p=3750&lang=en>

⁽⁴⁾ Vidi, na primer: Halilović, M., Zuković, A., & Veljan, N. (2019). *Mapping online extremism in Bosnia and Herzegovina: Findings and reflections*. Atlantic Initiative.

⁽⁵⁾ Buljubašić, M., & Holá, B. (2021). Historical trauma and radicalisation: How can intergenerational transmission of collective traumas contribute to (group) radicalisation? Atlantic Initiative. Vidi: <https://atlanticinitiative.org/wp-content/uploads/2021/10/Policy-Paper-Br.-2-ENG.pdf>

⁽⁶⁾ Perry, V. (2015). *Countering the cultivation of extremism in Bosnia and Herzegovina: The case for comprehensive education reform*. Democratization Policy Council (DPC). Vidi: https://www.academia.edu/15969761/Countering_the_Cultivation_of_Extremism_in_Bosnia_and_Herzegovina_The_Case_for_Comprensive_Education_Reform

Strategije sprečavanja i suzbijanja nasilnog ekstremizma/suzbijanja terorizma moraju prepoznati i uključiti pretnju od onlajn radikalizacije. Specifični pristupi, ako je moguće, regionalno koordinisani, moraju se baviti ne samo govorom mržnje već i poricanjem zverstava, istorijskim revizionizmom, ekstremizmom, dezinformacijama i lažnim vestima.

Budući da se onlajn svet stalno razvija, treba da postoji specijalizovana radionica za zainteresovane strane kako bi se stimulisalo usvajanje odgovarajućih, pravovremenih mera i utvrdili strateški ciljevi u vezi sa onlajn radikalizacijom. Ovo takođe obuhvata potrebu da kreatori politike, stručnjaci i praktičari sarađuju i pronađu prostor za otvorenu diskusiju, kao i da osmisle različite pristupe zasnovane na prethodnim praksama van ZB, te pronađu nove prakse koje se mogu prilagoditi kontekstu ZB.

3) Prenošenje i širenje međuverškog dijaloga i saradnje u onlajn sferu

Aktivnosti na polju P/CVE treba da obuhvataju međuverški dijalog ili budu povezane sa njim. Izgradnja poverenja između verskih zajednica mora biti pristupačna za različite društvene kategorije širom ZB. Umereni verski glasovi treba da budu pojačani i lako dostupni mladima na različitim društvenim mrežama. Treba organizovati predavanja i dati učesnicima priliku da tokom predavanja postavljaju pitanja kako bi se podstakli diskusija i razmišljanje.

4) Uključiti aspekt roda u glavne tokove onlajn i oflajn aktivnosti na polju P/CVE

Digitalno prisustvo ekstremista na mreži je i te kako rodno uslovljeno, a muškarci i žene učestvuju na različite načine. Važno je steći dublje razumevanje pojmova roda, muževnosti i ženstvenosti i načina na koji se oni koriste i instrumentalizuju u pozivima na terorističko nasilje.

Postoji potreba za saradnjom između OCD i državnih institucija kako bi se razvile smernice o rodnom i nasilnom ekstremizmu za različite zainteresovane strane. Smernice bi se mogle baviti nasiljem nad ženama, pokretima koji se bore protiv rodne ravnopravnosti i onlajn radikalizacijom gde se preklapaju mizoginija i nasilni ekstremizam.

5) Izgradnja kapaciteta praktičara

Imamo nedostatak stručnjaka, nedostatak strateških pristupa u borbi protiv onlajn radikalizacije, kao i nedostatak koordinacije i nedovoljna saradnja zainteresovanih strana. Treba obezbediti izgradnju kapaciteta praktičara za postupanje sa ekstremističkim onlajn pretnjama. Socijalni radnici, pedagozi, radnici obezbeđenja itd., po mogućnosti oni koji rade sa ugroženim zajednicama, treba da budu u stanju da prepoznaju i nose se sa indikatorima ekstremizma, kao i da obučavaju kolege.

Nastavnici i omladinski radnici treba da imaju barem osnovno znanje o relevantnim platformama i narativima i o tome kako društvene mreže i lažne vesti utiču na onlajn radikalizaciju. Radionicu bi mogli voditi stručnjaci za društvene mreže i nasilni ekstremizam kako bi pružili informacije o ključnim aspektima.

Relevantne prakse

1. Organizacija [Zašto ne](#) (BiH) je odličan primer kako se proverom činjenica uhvatiti u koštac s ekstremističkim, etnonacionalističkim narativima. Proveravanjem činjenica oni ruše teorije zavere, istorijski revizionizam, dezinformacije i lažne vesti, i promovišu odgovornost širom ZB.
2. Inicijativa [Citizens Against Terrorism Bosnia and Herzegovina \(CAT BiH\)](#) prva je grupa mladih koja je prigrlila popularne internet forme kao što su mimovi, vlogovi i podkasti u BiH i koristi ih za inicijative sprečavanja i suzbijanja nasilnog ekstremizma. Pored edukacije i programa za mlade, većina njihovog onlajn angažovanja usmerena je na reakcije na ekstremistička dela i narative. Ovaj projekat sprovodi [Omladinski resursni centar Tuzla](#).

3. #NijeToBasTako je kampanja koju sprovodi [Resonant Voices Initiative](#) (SR). Kampanja prenosi lična migrantska iskustva dijaspore sa ZB i kako se ona mogu povezati sa iskustvima onih koji su tek stigli u Evropu. Ova inicijativa: (1) razvija i angažuje korisnike na internetu; (2) pruža alternativne narative i (3) obraća se definisanoj ciljnoj grupi koja se smatra podložnom onlajn radikalizaciji.
4. Evropolovo Odeljenje za prijavljivanje internet sadržaja (IRU) bavi se različitim aktivnostima u borbi protiv širenja terorističkih sadržaja na internetu. IRU radi na: (1) strateškim analizama; (2) praćenju onlajn terorističke propagande; (3) pripremi izveštaja za države članice i treća lica; (4) pripremi izveštaja o stanju (npr. o eksploataciji žena i dece) i (5) pripremi [Izveštaja EU o stanju i trendu terorizma](#). Pored toga, razvili su mehanizam za prijavljivanje kako bi se uklonili onlajn sadržaji u vezi sa nasilnim ekstremizmom i terorizmom.

Šta dalje

U vezi sa navedenim preporukama, treba organizovati sastanke na kojima bi se razmotrali onlajn mehanizmi P/CVE za regionalnu saradnju eksperata, praktičara i kreatora politika na ZB. U svaki budući sastanak treba inkorporirati fokus na nenasilni onlajn ekstremizam i desničarske onlajn uticaje.

Dodatna literatura

Azinović, V. (2018). *Regional report: Understanding violent extremism in the Western Balkans*. British Council Extremism Research Forum. https://www.britishcouncil.me/sites/default/files/erf_report_western_balkans_2018.pdf

Dukić, S. (2021). *Online extremism in North Macedonia – Politics, ethnicities and religion*. Strong Cities Network, Institute for Strategic Dialogue. <https://www.isdglobal.org/isd-publications/online-extremism-in-north-macedonia-politics-ethnicities-and-religion/>

Halilović, M., Zuković, A., & Veljan, N. (2019). *Mapping online extremism in Bosnia and Herzegovina: Findings & reflections*. Atlantic Initiative. <https://atlantskainicijativa.org/wp-content/uploads/mapping-online-extremism-in-Bosnia-and-Herzegovina-findings-and-reflections-atlantic-initiative-atlantska-inicijativ.pdf>

RAN LOCAL. (2021). *An online P/CVE approach for local authorities: Challenges, tips & tricks*. Online meeting, 27-28 May. https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/radicalisation-awareness-network-ran/publications/ran-local-online-pcve-approach-local-authorities-challenges-tips-tricks-online-meeting-27-28-may_en

Scheuble, S., & Oezmen, F. (2022). *Extremists' targeting of young women on social media and lessons for P/CVE*. Radicalisation Awareness Network. https://home-affairs.ec.europa.eu/whats-new/publications/extremists-targeting-young-women-social-media-and-lessons-pcve-february-2022_en